

Justh Zsigmond⁵ – Aggházy Károlynak⁶

Budapest, 1889. január 21.

Édes Károly!

Tulajdonképpen furcsa dolog az nagyon, hogy én e percben leülök levelet, meleg, baráti, s lehető legbizalmasabb levelet írni valakinek, kit még két hete éppen csak egy híréből ismertem.

Életemben ez először történt. Ennél többet nem is mondhatok. De talán mégis. El kell mondanom még, hogy úgy érzem, eddigi életemben mindig hiányzott egy ember, ki olyan meleg kedélyű legyen, mint a déli

- ⁵ Író, naplóró (1863–1894). Justh szociáldarwinista és Taine milióelméletének rendszerébe simított tanainak tételeit egy több, egymáshoz kapcsolódó regényekből álló irodalmi tételregény-folyamban szerette volna kifejteni, melynek *A kiválás genezise* címet adta barátja, Czöbel István javaslatára. Korai halála (és talán literátus kvalitásai is) azonban megakadályozták terve végigvitelében. Justh leginkább az újkonzervatív agráriusok meggyőződése szerint formálódott társadalomreformról szóló elképzeléseit Mednyánszky sógorának, a „szobafilozófus” Czöbel Istvánnak 5 kötetes alapművéből (*Die Entwicklung der Schönheitsbegriffe. Die Genesis unserer Kultur*. Bd. 1–5. Leipzig, 1901–1907.) tanulta (és egyszerűsítette). Czöbel a magyar újkonzervativizmus agrárius mozgalmának képviselője, s főleg Spencer tanait valló ideológusa volt. Szabó Miklós elemzése szerint „az agráriusok azon morálfilozófiai alapon, mely idealizálta a feudális-patriarchális viszonyokat és rehabilitáló szembeállításba” helyezte a „bekövetkezett polgári fejlődéssel”, azt vallották, hogy az arisztokráciának „hatékony gazdasági pressure group” kell formálódnia, és a kormányzattól ki kell kényszerítenie az érdekeit szolgáló gazdaságpolitikai döntéseket. Az elmélet szerint – az organikus fejlődés tana alapján – „a nemesi, paraszti, kisiparos rétegek tönkretétele megbontotta a magyar társadalom organizmusát”, és ezt az arisztokráciának kell orvosolnia. Hitték, hogy „az organizáció, a szervezett egységes fellépés semmivé teszi az »erősek« fölényét. Az eddig »gyengének« bizonyult rétegek gazdasági érdekképviseleti organizációkba szervezve konkurenciaképesé válnak a versenyben. [...] A tradicionális és kispolgári rétegeket egységes érdekképviseleti fronttá kell szervezni”. (Szabó Miklós: *A kontinentális Európa konzervatív ideológiája néhány új vonásának kialakulása a századfordulón. Történelmi Szemle*, 1974. 326–327. és Szabó Miklós: *Új vonások a századfordulói magyar konzervatív politikai gondolkodásban. Századok*, 1974. 3–65.) Justh ezt a mindennapokra is lefordította: baráti körét szisztematikusan és elszánt energikussággal igyekezett összekovácsolni és inspiráló szellemi műhelyként működtetni. Sohasem nőült meg, konkrét kalandjairól vagy nővel való viszonyáról nem tudni. A kortársak közül többen inkább aszexuálisnak tartották. Naplójában ilyen vonatkozású dolgairól egyáltalán nem írt. Aggházyhoz fűződő kapcsolatának minősítése is meglehetősen bizonytalan.
- ⁶ Zeneszerző, zongoraművész, Liszt Ferenc tanítványa, Hubay Jenő állandó kamarapartner (1855–1918). 1889–1908-ig a Nemzeti Zenede tanára, mely kinevezését Justh széles körű lobbizásának is köszönhette, aki minden követ és társadalmi kapcsolatot megmozgatta, hogy Aggházy megkapja az állást a Zeneakadémia 1875-ös megnyitásáig a magyar zenetanítás legnívósabb intézményében.

napsugár, és amellet mély, mint egy téli éjszaka. Akinek nevetése jólessék nekem, s akinek fájdalma összhangban legyen a – nevetésével.

Aki úgy hasson, mint egy pajtás, s azért elmerüljön (ha ilyen pillanat vesz rajtunk erőt) a művészet tengerszemébe, kinek tréfájából a szíve, szívéből filozófiája, s a filozófiájából a művészete érezzék ki – szóval valaki, ki olyan legyen, mint te vagy.

Most úgy érzem, hogy eddigi életemből hiányoztál nekem. Pedig éltem, háromszor, tízszer annyit, mint ahány az éveimnek száma.

Élek tíz helyett, s nem élek magamnak. Többet sokkal, mint más ember, s azért mégiscsak párhuzamosan az étellel.

Rohanva így az űrben – reád is rátaláltam. Eggyel több a „fajta”-ból.

A játékos hozott össze. Ha játszol, valamit keresztül érzek iramlani a szívémen, ami nagyon hasonló – önmagamhoz.

És most az, ami összehozott, maradt belőled itt csak. Egypár teleírt lap, sorozata a kompozícióknak – – egyéniséged egy része. S a másik csak hiányzik nekem. Nos, egy dologgal több, amit majd pótolni kell mindannak, ami magát az életet – a valóságos (nem az „out of the world”) életet nem pótolja.

Találkozunk-e még valaha? Ki tudja? Valószínűleg nem. Az élet nagyon egyöntetű. On n'est pas ici pour s'amuser.⁷

Csak dolgozzál sokat. A talentumodért szerettelek meg, s ma, midőn már tán talentumod nélkül is megszerettelek volna, arra kérlek: ápolj, fejleszd – érzem, több vagy, mint magad is hinnéd.

Amit Mednyánszkyban mint festőben, a fiatal Apáthyban⁸ mint íróban, azt látom benned mint zenészben – az anyag nagyságát. A humuszt, amely így többet ígér, mint a többiek már nagy mesterséggel, bajjal felnevelt kis palántái.

Arra persze nem jogosítottál fel, hogy így beszéljek, mégis megtettem. Mi mind ki vagyunk a csüggedés veszedelmének téve, szenvedünk, kételkedünk magunkban, nem árt néha a mások bizodalma.

És te egyik vagy azok közül, kiket nem első látásra ismer meg az ember.

A téglapiros muskátlik tűnnek fel előbb egy üvegházban, s nem a félszínű, elmosott színű orchideák. Mert hát az optika is embercsinálta, emberi dolog. Légy boldog! úgy, ahogy tőled telik, tekints a lelked világába, ha a külső tán ingani kezd, ha a lelki világ is rendül, csak dolgozzál, s add ki azt, ami túlrad benne, így aztán mindent megbír az ember, elviseli az élet kis

⁷ Azaz: „Az ember nem azért van itt, hogy jól érezze magát.”

⁸ Azaz Apáthy István, akivel Justh jó barátságban volt. Levelezésük egy része máig fennmaradt (OSZK Kézirattára).

és nagy nyűgeit, el az elhagyatottságot (te ezt nem ismered – – csókold meg a Toto homlokát helyettem is, de nyugodtabban, derültebben, mint én tenném), elviseli azt, hogy szeretni született, s hogy a szív termi a szeretet oldalán a szenvedést is, el azt is, hogy minden porszemért küzdenünk kell, s mégis e porszemekből lesz a sár is, elviseljük azt, hogy az a világ, amelyet a lelkünk mélyébe fújt a természet vak ereje, magasztosabb, semhogy boldogtalanná ne tenne. Ezt kívánom neked a holnapra – az életre. Engem? – – istenem, énreám akkor gondolj majd, ha tán az élet ólomsúlyával nagyon is reád nehezedik. Akkor tán majd megmutathatom azt, hogy az idő fiktív, hogy kéthetes barátság több rokon eszmét, érzést hozhat össze, mint egy olyan, amelyet tán egy közös élet folytonossága nevelt fel azzá.

Nyitva áll lelked előttem, látlak magam előtt.

Nagyon ki vagy az életnek szolgáltatta, ezért féltelek is – s ezért említettem előbb azt az időt, amidőn tán még szükséged is lehet reám. Ezért ne feledj el. Én most végzek, adj néha hírt magadról – – dolgozzál sokat, és – jere majd vissza. A helyed üresen áll – még nálam is. Látod, az önzés megszólalt, leteszem a tollat.

Az Isten áldjon

Justh Zsigmond

Justh Zsigmond – Aggházy Károlynak

Szenttornya, 1889. február eleje

Innen-onnan, édes öreg Károlyom, egy hónapja, hogy elváltunk. Látod, milyen hamar múltak el a hetek, egyszerre majd csak itt lesz az az idő, midőn végleg, vagy legalább egy jó időre megint karjaimba zárhatlak!

Alig várom e percet. Ha tudnád, hogy hiányzol nékem mindig, mindenütt, mindenképp. És így ne bámulj azon, ha küzdök minden erőmből azon, hogy köztünk legyél. Erről – az egész „Aggházy-ügy”-ről⁹ különben máskor. Pár nap múlva majd formát kap az egész, majd akkor.

Azóta – – csupa hecc itt. Politika, s jó isten tudja mi még velem. De hát ez engem nem érdekel.

Egy házasság – illetőleg jegyváltás izgalmain mentünk át; ne ijedj meg, csak az unokafivéremet házasítjuk. Voilà tout.¹⁰ Elveszi az egyik Batthyány

⁹ Aggházy hazatéréséről és itthoni állásáról van szó.

¹⁰ Hozzávetőlegesen: „Ez minden!”